۱۶.۳۲ر۱۶

مفاهیم و نظریه‌های

رفاه اجتماعی

www.ketab.ir

دکتر میرطاهر موسوی
دکتر محمدعلی محمدی

نشر دانژه

سرشناسه: موسوی، میرطاهر، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور: مفاهیم و نظریه‌های رفاه اجتماعی / تألیف میرطاهر موسوی، محمدعلی محمدی
مشخصات نشر: تهران: دانژه، ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری: ۳۴۴ ص.: جدول، نمودار
شابک: 978-600-5510-21-8
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۳۲۸] - ۳۳۵
موضوع: سیاست اجتماعی - فلسفه
موضوع: رفاه اجتماعی - فلسفه
شناسه افزوده: محمدی، محمدعلی، ۱۳۴۰ -
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۸ / ۷م۸م / HN۲۸
رده‌بندی دیویی: ۳۶۱/۴۵۰۱
شماره کتابشناسی ملی: ۱۷۸۶۱۴۵

عنوان: مفاهیم و نظریه‌های رفاه اجتماعی
تألیف: دکتر میرطاهر موسوی، دکتر محمدعلی محمدی
صفحه‌آرا: گروه گرافیکی ارشیا
ناشر: دانژه
لیتوگرافی، چاپ‌وصحافی: اطلس چاپ
شمارگان: ۲۲۰ نسخه
قطع: وزیری
قیمت: ۲۷۵،۰۰۰ تومان
نوبت چاپ: دوم ۱۳۹۸ / سوم ۱۴۰۳
شابک: ۸-۲۱-۵۵۱۰-۶۰۰-۹۷۸

www.ketab.ir

تهران: خیابان استاد مطهری - خیابان سلیمان خاطر (امیراتابک)، کوچه اسلامی، شماره ۴/۲
کدپستی: ۱۵۷۸۶۳۵۸۱۱ صندوق‌پستی: ۴۱۴۶-۱۴۱۵۵ تلفن: ۸۸۸۴۶۱۴۸ - ۸۸۸۴۲۵۴۳ تلفکس: ۸۸۸۱۲۰۸۳
فروش اینترنتی و آشنایی با نشر دانژه در: www. iketab. com
e-mail: danjehpub@hotmail. com
www. danjehpub. com

فهرست

عنوان	صفحه
مقدمه	۷
فصل اول: تاریخچه رفاه	
تاریخچه رفاه اجتماعی	۱۳
تکامل تدریجی سیستم تأمین اجتماعی	۱۵
نهادگرایی و توسعه دولت رفاه	۱۹
تاریخ تأمین اجتماعی در برخی کشورها (آمریکا، انگلستان، شوروی سابق، ایران)	۲۱
تأمین اجتماعی در اعلامیه‌های بین المللی	۳۲
فصل دوم: مروری بر منابع موجود به زبان فارسی (تألیف و ترجمه)	
نظریه رفاه، تونی فیتز پتریک	۳۷
نظریه‌های رفاه جدید، تونی فیتز پتریک	۳۹
جهانی شدن و دولت رفاه، رامیش میشرا	۴۱
مقدمه‌ای بر سیاستگذاری اجتماعی، کن بلیک مور	۴۲
رفاه اجتماعی، نورمن باری	۴۳
مبانی رفاه اجتماعی، محمد زاهدی اصل	۴۴
سیاست اجتماعی، محمد تقی جغتایی وفریده همتی	۴۷
کارکردهای تأمین اجتماعی در ایران،بهرام پناهی	۴۷
تأمین اجتماعی درایران و جهان: پیشینه تاریخی، نظام‌ها و طرح‌های در دست اجرای کشورها از نظر بررسی تطبیقی؛ هرمز همایون‌پور	۴۹
فصل سوم: تعاریف رفاه اجتماعی	
رفاه چیست و چگونه تعریف می‌شود؟	۵۳
دیدگاه ابزاری	۵۳
دیدگاه محدود	۵۴
دیدگاه نامحدود	۵۴

www.ketab.ir

ماهیت و مفهوم رفاه اجتماعی ۵۸
مفاهیم مرتبط با حوزه رفاه اجتماعی ۵۹
چگونه می‌توان نیازهای رفاهی را برآورده کرد؟ ۶۶
خانواده ۶۶
سازمان‌های خیریه ۶۷
دولت ۶۷
الگوی خدمات رفاهی در انگلستان، امریکا، کانادا، استرالیا، سوئد، هند ۷۰

فصل چهارم: نظریه‌پردازان رفاه اجتماعی

آدام اسمیت (۱۷۹۰-۱۷۲۳) ۱۰۹
ویلفرد پاره تو (۱۹۲۳-۱۸۴۸) ۱۱۲
جان مینارد کینز (۱۹۴۶-۱۸۸۳) ۱۱۶
ویلیام بوریج (۱۹۶۳ - ۱۸۷۹) ۱۱۸
فریدریش آگوست فون هایک (۱۹۹۲-۱۸۸۹) ۱۲۳
جان راولز (۲۰۰۲-۱۹۲۱) ۱۲۶
رابرت نوزیک (۲۰۰۲- ۱۹۳۸) ۱۳۱
آمارتیا کومار سن (۱۹۳۳) ۱۳۵
کاپلف ـ شاول ۱۳۹

فصل پنجم: نظریه‌ها و مکاتب رفاه اجتماعی

لیبرالیسم ۱۴۳
نئولیبرالیسم ۱۵۱
سوسیال دموکراسی نوین ۱۵۶
راه سوم ۱۵۷
مارکسیسم ۱۶۳
فمینیسم ۱۷۴
پساساختارگرایی، گرایش فرهنگی و رفاه اجتماعی ۱۸۴
پسا مدرنیزم و رفاه اجتماعی ۱۸۹
ریسک و رفاه ۱۹۴
پایان نظریه در رفاه اجتماعی ۱۹۹

www.ketab.ir

فصل ششم: سیاست اجتماعی

سیاست اجتماعی چیست؟ ۲۰۵
سیاست اجتماعی اروپایی ۲۱۰
مقایسه سیاست‌های اجتماعی ۲۱۱
رژیم‌ها و سیاست‌های رفاهی ۲۱۲
محافظه‌کار ۲۱۲
راست نو ۲۱۳
مارکسیست / سوسیال رادیکال ۲۱۸
سوسیال دموکراسی ۲۲۰
راه سوم ۲۲۴
فمینیسم ۲۲۶
ضد نژادپرستی ۲۳۰
شهروندی و دولت رفاه ۲۳۴
زیست ـ محیط گرایی ۲۳۷

www.ketab.ir

فصل هفتم: عدالت و رفاه اجتماعی

عدالت اجتماعی یا توزیعی ۲۴۷
اصول عدالت توزیعی ۲۴۸
سوسیالیسم فابینی و عدالت اجتماعی ۲۵۰
هایک و عدالت اجتماعی ۲۵۱
نظریه عدالت جان راولز ۲۵۲
هایک و سراب عدالت اجتماعی ۲۵۵
رابرت نوزیک و اصلاح ۲۵۶
قلمرو عدالت والزر ۲۵۷
یانگ: سیاست شباهت و تفاوت ۲۵۸
عدالت اقلیمی ۲۵۹

فصل هشتم: دولت رفاه

نیاز چیست: مفهوم نیاز در دولت رفاه پس از جنگ ۲۶۳
سهمیه‌بندی خدمات رفاهی ۲۷۰

تنوع جغرافیایی دولت رفاه: مقیاس بین‌المللی ۲۷۲
تئوری‌های سیاسی دولت رفاه ۲۷۴
الگوها و سیاست‌های دولت رفاهی ۲۷۹
پویایی دولت رفاه ژاپن ۲۷۹
نیروهای مؤثر در دگرگونی دولت رفاه ژاپن ۲۸۵
مدل آسیای شرقی ۲۸۶
دولت رفاهی مدل اروپا ۲۸۹
دولت رفاه در ایالات متحده (امریکا) ۲۹۰
تغییرات جغرافیایی رفاه در بطن دولت‌ها ۲۹۳
آینده دولت رفاه: مخاطرات ۲۹۵

فصل نهم: شاخص‌های رفاه اجتماعی

شاخص‌های اجتماعی ۳۰۱
جنبش تعیین شاخص‌های اجتماعی ۳۰۲
تئوری‌های مربوط به شاخص‌های اجتماعی ۳۰۳
دو الگوی مسلط در تحلیل شاخص‌های رفاه ۳۰۵
تدوین شاخص‌های اجتماعی ۳۱۰
شاخص‌های رفاه اجتماعی ۳۱۱
اندازه‌گیری رفاه ۳۱۹

منابع ۳۲۸
واژه‌نما ۳۳۶
موضوع‌نما ۳۳۸
نام‌نما ۳۴۱

www.ketab.ir

مقدمه

تأمین اجتماعی یکی از مهم‌ترین پیش نیازهای دوام و قوام جوامع بوده و بدون تأمین نیازهای اساسی مردم شامل امنیت، غذا، پوشاک و مسکن توسط رهبران و مدیران جامعه، نه تنها اصولاً چیزی به نام جامعه شکل نخواهد گرفت، بلکه جوامع شکل یافته نیز انسجام و همبستگی خود را از دست خواهند داد.

بسیاری از محققین این حوزه علاقمندند تا تأمین اجتماعی و رفاه اجتماعی را مترادف ببینند و شاید با این نگرش خود، قصد داشته‌اند تا بر اهمیت رفاه اجتماعی افزوده و آن را تا حد یک ضرورت حیاتی مطرح کنند. این حسن نیت البته غالباً باعث تداخل مفهومی و تأکید بر یکی به بهای فراموشی دیگری شده که به طریق اولی این فراموشی نصیب رفاه اجتماعی شده است.

اگر رفاه اجتماعی را مرتبه‌ای بعد از تأمین اجتماعی بدانیم، آنگاه هم تعریف، هم اهداف و هم ضرورت‌های خود را خواهد داشت. رفاه، مرحله تشکیل و انسجام جوامع نیست بلکه مرحله رشد و بالندگی و یا به تعبیری عام‌تر ویژگی‌های توسعه یک جامعه، ملت و یا کشور است. به تعریفی دیگر، رفاه اجتماعی ضرورت انجام برنامه توسعه در تمام جوامع است و بدون آن، توسعه در تمام ابعاد خود از جمله اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرین با ناکامی خواهد بود.

امروزه در برنامه‌های توسعه، دیگر تأمین اجتماعی با رویکرد مفهومی بحث ما در این مقدمه یعنی تأمین نیازهای اساسی و اولیه مطرح نیست بلکه افزایش رفاه مادی، تغذیه بهتر، آموزش بیشتر، حداکثر ایمنی، گذراندن اوقات فراغت، بهداشت روانی بالاتر و وفاق اجتماعی بیشتر، مد نظر است. ضمن آن که در این میان، اوقات فراغت و لذت بردن از زندگی شاخص اساسی رفاه اجتماعی محسوب می‌شود که در بین کشورهای توسعه یافته

www.ketab.ir

بیشتر بر آن تأکید می‌شود. موضوعی که به عنوان مثال در بین کشورهای توسعه نیافته به‌خصوص بخش شرقی آن، امری مذموم تلقی شده و لذت و سود و منفعت با نوعی انکار و قباحت همراه است.

جرمی بنتام از جمله اندیشمندان غربی است که بر فلسفه لذت و سود و منفعت تأکید کرده و ضمن ستایش آن، به عنوان مرتبه‌ای از سلسله مراتب توسعه به همان نحوی که مثلاً مازلو و یا مالینوفسکی متذکر شده بودند، مورد تأکید قرار می‌دهد.

می‌توان این ادعا را کرد که فلسفه سود (منفعت)گرایی بنتام، منشأ ساخت دیوانسالارانه رفاه اجتماعی بود که سیاست‌های عمومی را در سده نوزدهم در انگلستان تحت تأثیرخود قرار داد (باری، ۱۳۸۰: ۲۴).

جرمی بنتام (۱۷۴۸-۱۸۳۲) هفت بعد مهم از لذت را چنین برمی‌شمارد: شدت، پایایی، اطمینان، بعید یا قریب بودن، باروری، ناب بودن لذت و فراگیری و وسعت آن.

شدت[1]: برخی از لذات شدید و برخی ضعیف هستند؛ مثلا لذت غذا خوردن در هنگام گرسنگی زیاد، قوی‌تر از لذت آن در حالت عادی است.

پایایی[2] **یا استمرار:** بعضی از لذات از دوام و پایایی بیشتری برخوردارند. مثلا لذت خواندن یک رمان خوب، از غذا خوردن ماندگارتر است.

اطمینان[3]: کسب اطمینان از در دسترس بودن و یا امکان نیل به آن. باید مطمئن بود آیا پی‌گیری هدفی بالاخره منجر به نتیجه می‌شود؟ باید به دنبال لذایذی باشیم که نسبت به تحقق آن اطمینان داریم.

بعید یا قریب بودن[4]: برخی از لذایذ حتی اگر در دسترس باشد و یا حتی از دسترسی به آنها مطمئن باشیم، با محاسبه کوتاه یا طولانی بودن دوره تلاش برای دستیابی، سنجیده می‌شوند. لذت خوب آن است که مثلاً همه عمر و یا بخش عمده زندگیمان به دنبال آن نباشیم.

باروری[5]: برخی از لذت‌ها، لذات دیگری را در پی دارند. مثلاً خواندن یک رمان خوب، علاوه بر لذت همان زمان، در آینده بخشی از دانش ما می‌شود که با کاربرد آن بازهم لذت می‌بریم. در نظر بنتام این گونه لذت‌ها در اولویت هستند.

1-Intensity 2-Duration 3-Certainty
4-Propinquity or Remoteness 5-Productivity

www.ketab.ir

لذت ناب[1]: برخی از لذایذ درد و پشیمانی در پی ندارند و به تمامی شعف و شادمانی هستند؛ مانند زیارت و یا عبادت برای یک فرد دین‌دار. بدیهی است که این نوع لذت بر سایر انواع قبل از خود برتری دارد.

فراگیری و وسعت[2]: تاکنون لذت‌های نام برده شده ملاک و معیار فردی داشتند که البته به مراتب از عینی و مادی به سمت ذهنی و معنوی بودن گرایش یافتند تا این‌که در مورد آخر، بنتام قصد خود که همان سوق دادن انسان به سمت معیار واقعی لذت است را آشکار می‌کند. به نظر او، هر لذتی که افراد بیشتری(جامعه) از آن بهره‌مند شوند، واجد ارزش والاتری است، بنابراین خود را از اتهام منفعت یا سود و لذت‌گرایی صرفاً مادی و جنسی بودن می‌رهاند و هواداری خود به انسان‌های دیگر و جامعه را نشان می‌دهد.

وقتی بحث از رفاه و لذت می‌شود، نباید و نمی‌توان بدون در نظر گرفتن سلسله مراتب ارضای غرائز و لذائذ، به سطوح بالاتر رفته و بر جنبه‌های ذهنی یا معنوی تأکید کرد. آنچه از بنتام در این مراجعه می‌آموزیم، اهمیت قائل شدن به تمام جنبه‌های نیاز و رفاه بشری و سپس سوق دادن جامعه به مراتب برتر و فرهنگی است.

به هر حال در طول تاریخ، رویکردهای متنوعی به مقوله رفاه و یا امنیت اجتماعی بوده است. هرچه از عهد قدیم به سمت جدید حرکت می‌کنیم، از مفهوم رفاه به عنوان احساس امنیت کاسته و بر مفهوم آسایش و آرامش و بهره‌مندی از لذت‌های زندگی افزوده می‌شود. یعنی مفهوم رفاه و سیاست اجتماعی از برآوردن نیازهای اولیه به تأمین نیازهای ثانویه تعبیر می‌شود یا به تعبیر فراز این مقدمه، از تأمین اجتماعی به رفاه اجتماعی گرایش پیدا می‌کنیم.

در جوامع سنتی، رفاه عمدتاً شامل اقدامات خیریه‌ها و تعاونی‌های ابتدایی برای کمک و همیاری به همنوعان جهت تأمین نیازهای اولیه خانواده و گروه‌های محلی به حساب می‌آمد. به تدریج با پیچیده شدن جامعه و ظهور روابط و مناسبات جدید اقتصادی و اجتماعی، زوال تدریجی اخلاق پدرسالارانه که غالباً منسوبین خود را در ناملایمات، مورد حمایت قرار می‌داد و همچنین با ضعیف شدن سنت خیریه و پیدایش نیازهای ثانویه، نگرش‌های جدید رفاه اجتماعی پدیدار شد (مدنی، ۱۳۷۹).

1-Purity 2-Extend

www.ketab.ir

بعد از جنگ دوم جهانی و شرایط سیاسی و اجتماعی حاصله، بحث‌ها و طرح‌های رفاهی با انگیزه‌ها و رویکردها و راهبردهای مختلف به‌صورت گسترده رواج یافت. اقدامات و خدمات رفاهی که در قالب نظام رفاهی قرار می‌گرفت در کشورهای مختلف که دارای رویکرد نظری متفاوت نسبت به رفاه اجتماعی بودند تفاوت داشت. مثلاً در کشورهای اروپای شمالی (نظام سوسیال دمکراتیک)، مزایای سخاوتمندانه بیمه اجتماعی فراگیر، ودر کشور امریکا (نظام لیبرالی)، مزایایی حداقلی مبتنی بر کار وجود دارد(برانت، ۱۳۸۳: ۶۶-۴۴). این بدان معنی است که با رویکردهای نظری متفاوت نسبت به رفاه اجتماعی، سیاست‌های اجتماعی[1] متفاوت در جوامع مختلف اتخاذ می‌شود و بر همین اساس ابزار و شیوه‌های اجرایی، دامنه اقدامات، جمعیت تحت پوشش و شاخص‌های ارزیابی نیز متفاوت خواهند بود.

تأکید اصلی این کتاب بر شناخت و گردآوری نظریه‌های گوناگون در زمینه رفاه اجتماعی است تا محققین، اساتید، برنامه‌ریزان و دانشجویان مرتبط با رفاه اجتماعی با استفاده از نتایج حاصله از این تحقیق به منبعی قابل قبول در زمینه‌های آموزشی و پژوهشی دسترسی داشته باشند.

www.ketab.ir

1-Social Policy